

Dariusz Piotr Kruk

Studia Doktoranckie Wydziału Ekonomii
i Stosunków Międzynarodowych
Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

Instytucjonalne formy wspierania rozwoju przemysłu Galicji w dobie autonomii

Streszczenie

Nowa ekonomia instytucjonalna stanowi teorię, której odwołanie znaleźć można w tematyce uprzemysłowienia Galicji w dobie autonomii. Uważa się, że Galicja była obszarem ubogim i zaniedbanym, pozbawionym struktur organizacyjnych. Zaborca pozostawił ten region, nie wykazując chęci wykorzystania potencjału ludzi oraz organizacji, które się na nim znajdowały. Jednakże analizując ten region od strony ekonomicznej oraz znaczenia instytucji, można zauważyć, jak wielką rolę odgrywały one w kształtowaniu przemysłu na tych ziemiach. W związku z obecnością instytucji, które krzewiły rzemiosło, handel oraz drobny przemysł, można przyjąć, że działające organizacje stanowiły bodziec do rozwoju tego regionu. Przedmiotem artykułu jest zarys działalności stowarzyszeń przemysłowych o zasięgu krajowym.

Słowa kluczowe: nowa ekonomia instytucjonalna, uprzemysłowienie, stowarzyszenia przemysłowe, struktury organizacyjne, instytucje.

1. Wprowadzenie

Problematyka dotycząca roli instytucji w rozwoju przemysłu autonomicznej Galicji dotychczas nie stanowiła przedmiotu zainteresowań polskiej historio-

grafii gospodarczej¹. Celem niniejszego artykułu jest więc otwarcie dyskusji nad tą kwestią. Ze względu na złożoność problematyki analizie poddane zostaną wybrane zagadnienia dotyczące tej tematyki. Przedmiotem będzie działalność stowarzyszeń przemysłowych o zasięgu krajowym².

Na podstawie koncepcji teoretycznej nowej ekonomii instytucjonalnej w artykule podjęto próbę udowodnienia, że instytucje nakreśliły drogę uprzemysłowienia południowych ziem Polski na przełomie XIX i XX w. Artykuł jest także próbą odpowiedzi na pytanie o rację istnienia organizacji gospodarczych i transakcji rynkowych oraz w jaki sposób instytucje ekonomiczne wpływają na trwałość rozwoju.

Szczegółne znaczenie dla rozwoju ekonomii instytucjonalnej przypisuje się koncepcji ograniczonej racjonalności autorstwa H. Simona. Klasyczna ekonomia instytucjonalna nie miała zbyt dużego wpływu na rozwój nowej ekonomii instytucjonalnej. Wspólny dla tych kierunków jest obszar zainteresowań, czyli instytucja w znaczeniu zasad, reguł postępowania, w odróżnieniu od organizacji, które tworzone są przez ludzi wykorzystujących instytucje jako podstawy działania. Różnica w podejściach polega na traktowaniu instytucji. W nowej ekonomii instytucjonalnej uwagę skupia się na instytucji formalnej, a w klasycznej ekonomii instytucjonalnej – na instytucji nieformalnej. Praca R. Coase’a pt. *The Nature of the Firm* uznawana jest za początek nowej ekonomii instytucjonalnej³. Autor zadał w niej pytanie o rację istnienia organizacji gospodarczych oraz transakcji rynkowych jako sposobów alokacji zasobów [Gancarczyk 2010, s. 53–54].

Uczestnicy społecznego procesu gospodarczego oczekują działań prowadzących do poczucia dobrobytu obejmującego poza satysfakcjonującym poziomem jakości konsumpcji bezpieczeństwo wewnętrzne, zewnątrz oraz sprawiedliwość społeczną [Kopycińska 2005, s. 233]. Instytucje to struktury, w których wystę-

¹ Tematyka rozwoju przemysłu Galicji została zarysowana przez H. Mianowskiego w okresie międzywojennym (por. [Mianowski 1938, 1912]).

² Kategoria przemysłu w odniesieniu do ówczesnej rzeczywistości ekonomicznej rozumiana była bardzo szeroko. Stanisław Głabiński, wybitny ekonomista z przełomu XIX i XX w., definiuje przemysł w znaczeniu węższym „jako przedsiębiorstwo z dziedziny przetwórczej, powołane do produkcji dla ogólnych potrzeb społecznych”, natomiast w znaczeniu szerszym przez przemysł rozumie „całą produkcję przetwórczą tak dla potrzeb indywidualnych jak ogólnych” (por. [Głabiński 1913, s. 240]). W rozumieniu ówczesnego prawa przemysłowego przemysłem był nie tylko przemysł w znaczeniu ekonomiczno-społecznym, ale także handel, przewóz i pośrednictwo, niekiedy też inne zajęcia zarobkowe. Niektórzy niemieccy ekonomiści (np. Rau) rozumieli przez przemysł wszelką działalność zarobkową (por. [Głabiński 1913, s. 240]). To ostatnie rozumienie przemysłu jest współcześnie określane jako biznes.

³ R. Coase’a uważa się za prekursora badań nad naturą i istotą granic organizacji. Przeciwstawił dwa mechanizmy zarządzania efektywnością organizacji – rynek oraz hierarchię. Zapoczątkował dyskusję nad naturą organizacji (por. [Gorynia 2000]).

pują oddziaływania międzyludzkie. Ich obecność w ścisłym związku wiąże się z występowaniem ograniczeń finansowych i technologicznych. Stanowią bodziec do podejmowania decyzji mających odzwierciedlenie w aktywności społecznej, ekonomicznej i politycznej. Instytucje tworzą reguły i ich systemy. Nie da się rozpatrywać działalności instytucji w oderwaniu od działalności człowieka w konkretnych sytuacjach wynikających z reguł społecznych i powszechnych poglądów wywodzących się z kultury, otoczenia materialnego i przeszłości [Chmielak 2002, s. 105].

Występuje rozbieżność pomiędzy tendencjami w gospodarkach a tradycyjnymi teoriami wzrostu. Sprzeczność polega na tym, że pewna grupa krajów słabo rozwiniętych o niskich poziomach dochodów odnotowuje o wiele wyższe tempo wzrostu od krajów wysoko rozwiniętych, co jest zjawiskiem odmiennym od dominującej teorii empirycznej. Wystąpienia tego typu zależności próżno szukać w strukturze modeli endogenicznego wzrostu, dlatego też rzeczywistość ta odbiega od tradycyjnego modelu neoklasycznego przyjmującego równoległość w skali całego świata [Wojtyna 2002, s. 5]. W wyjaśnieniu rozbieżności pomiędzy podejściem teoretycznym a empirycznym do tego zjawiska uwidacznia się rola instytucji jako bodźca uruchamiającego produktywną kooperację w skali społecznej. Dlatego też rola instytucji budzi zainteresowanie współczesnych ekonomistów ze względu na zjawisko występowania różnic w długookresowym tempie wzrostu gospodarczego pomiędzy państwami [Kopycińska 2005, s. 233].

Reprezentantami nowej ekonomii instytucjonalnej są: O.E. Williamson, R.H. Coase, D. North, S. Pejovich. Pojęcie instytucji wyjaśniane jest najczęściej za pomocą definicji D. Northa. Wskazuje ona instytucje jako zespoły zarówno formalnych zasad i nieformalnych norm, które wpływają na zachowania i nadają porządek ludzkiemu działaniu. Należy jednak odróżniać instytucje od organizacji. Instytucje to zasady postępowania, wzory zachowań, reguły gry, a organizacje to wykonawcy reguł – gracze – którzy mogą występować w roli agentów zmiany instytucjonalnej oraz twórców nowych zasad [Gancarczyk 2010, s. 56].

W teorii ekonomii jako najważniejsze wskazuje się trzy znaczenia instytucji:

- instytucje rozumiane jako organizacje,
- formalne zasady i nieformalne normy, które odróżniają się od organizacji opartych na tych zasadach i normach,
- instytucje rozumiane jako stan równowagi w grze – equilibrium.

System instytucjonalny kraju stanowi całość jego instytucji, w których wyróżnia się podsystem ekonomiczny, polityczny i społeczny [Chmielak 2002, s. 106].

2. Przegląd instytucji Galicji

W dobie autonomii na obszarze Galicji istotną rolę w kształtowaniu polityki przemysłowej pełniły: samorząd gospodarczy, stowarzyszenia i związki przemysłowe oraz towarzystwa wspierające przemysł.

W drugiej połowie XIX w. zarówno w monarchii habsburskiej, jak i w Galicji powstał samorząd gospodarczy. Podstawowym zadaniem samorządu gospodarczego był stały i równomierny rozwój przemysłu w Galicji. Nie była to jednak jedyna aktywność samorządu. Na czele zadań znajdowało się rozwinięcie całej gospodarki regionu. Działania te nie cieszyły się silnym poparciem zarówno w kraju, jak i wśród podmiotów decyzyjnych w stolicy monarchii – Wiedniu. Kiedy powstawał samorząd gospodarczy, Galicja była krajem o charakterze rolniczym, gdzie, z wyjątkiem pojedynczych zakładów, nie rozwijał się przemysł ciężki [Mianowski 1912, s. 80].

Na mocy rozporządzenia ministra handlu Austrii, 26 lutego 1850 r. powołano izby handlowe i przemysłowe przekształcone w 1868 r. w izby przemysłowo-handlowe [Zachuta i Zdebski 2000, s. 27].

Na terenie Galicji powstały trzy izby: w Krakowie, Lwowie i Brodach [Kargol 2003, s. 41]. Okręg krakowskiej Izby handlowej i przemysłowej obejmował powiaty: Biała, Bochnia, Brzesko, Chrzanów, Dąbrowa, Gorlice, Grybów, Jasło, Kolbuszowa, Kraków, Limanowa, Łańcut, Mielec, Myślenice, Nisko, Nowy Sącz, Nowy Targ, Oświęcim, Pilzno, Podgórze, Przeworsk, Ropczyce, Rzeszów, Strzyżów, Tarnobrzeg, Tarnów, Wadowice, Wieliczka i Żywiec.

Okręg Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie obejmował stołeczne miasto Lwów i powiaty: Bohorodczany, Brzozów, Buczacz, Cieszanów, Dobromil, Dolina, Drohobycz, Gródek Jagielloński, Horodenka, Jarosław, Jaworów, Kałusz, Kołomyja, Kossów, Krosno, Lisko, Lwów, Mościska, Nadwórna, Peczeniżyn, Przemyśl, Rawa ruska, Rudki, Sambor, Sanok, Skole, Śniatyn, Sokal, Stanisławów, Stryj, Sambor stary, Tłumacz, Turka, Żółkiew i Żydaczów.

Okręg Izby handlowej i przemysłowej w Brodach obejmował następujące powiaty: Brody, Brzeżany, Bóbrka, Borszczów, Czortków, Husiatyn, Kaminka strum., Podhajce, Przemyślany, Radziechów, Rohatyn, Skałat, Tarnopol, Trembowla, Zaleszczyki, Zbaraż, Zborów, Złoczów [Skorowidz... 1912, s. 106, 110, 112].

Izby te jako korporacje doradcze miały za zadanie:

- dyskutować o sprawach handlowych i przemysłowych,
- na wezwanie ministerstw, władz krajowych, albo też z własnej inicjatywy podawać do wiadomości władz swe spostrzeżenia i wnioski o potrzebach handlu i przemysłu, jak też o stanie środków komunikacyjnych,

– przedstawiać opinie o projektach ustaw mających styczność z interesami handlowymi lub przemysłowymi, nim rząd przedstawi je ustawodawczym ciałom reprezentacyjnym do konstytucyjnego traktowania,

– przedstawiać opinie o możliwości utworzenia publicznych instytucji mających na celu popieranie handlu i przemysłu,

– podejmować wspólne dyskusje z jedną lub kilkoma Izbami [*Skorowidz...* 1912, s. 101–102].

Izby handlowe i przemysłowe miały także szczególne obowiązki i uprawnienia. Było to:

– prowadzenie rejestru wszystkich osób, którym służy prawo wyboru do izby handlowej i przemysłowej, prowadzenie rejestru marek i wzorów produktów przemysłowych, prowadzenie bieżących wykazów protokołowanych firm i wszystkich innych przedsiębiorstw przemysłowych, handlowych i komunikacyjnych, instytucji pieniężnych i kredytowych z danego okręgu, a także danych potrzebnych do statystyki handlowej i przemysłowej,

– wywieranie wpływu na egzaminowanie i mianowanie pośredników handlowych oraz mianowanie radców giełdowych i asesorów sądów handlowych,

– wydawanie poświadczeń o istnieniu zwyczajów handlowych, o rejestrowaniu marek i wzorów towarów, o zdolności oferentów na dostawy dla celów państwowych,

– rozstrzyganie jako sąd polubowny wskutek umowy zawartej przez zainteresowanych, i z przestrzeganiem istniejących w tej mierze specjalnych przepisów, sporów w sprawach handlowych i przemysłowych,

– przedkładanie ministrowi handlu co roku sumarycznego sprawozdania, przedstawiającego spostrzeżenia o stosunkach handlowych w ogóle, o stanie przemysłu, handlu i komunikacji w danym okręgu z poprzedniego roku [*Skorowidz...* 1912, s. 101–102].

Każda izba dzieliła się na sekcję handlową i przemysłową. Do jej kompetencji należały także kwestie górnictwa. Na wniosek ministra handlu można było powoływać dodatkowe sekcje dla odpowiednich gałęzi przemysłu.

Galicyjski samorząd gospodarczy starał się przekonać władze austriackie do swojego programu uprzemysłowienia. Dążono do uzyskania należytego miejsca dla reprezentantów Galicji w instytucjach doradczych władz austriackich. W 1901 r. Izba Przemysłowo-Handlowa w Krakowie przekazała ministrowi do spraw Galicji i ministrowi handlu petycję, w której zwróciła uwagę na upośledzenie krajowej reprezentacji w Radzie Przemysłowej, w której zasiadało jedynie trzech Polaków na 80 miejsc. Podobna sytuacja miała miejsce w Urzędzie Patentowym, gdzie zasiadał jeden Polak, w Radzie Rzemiosła i Drobного Przemysłu – trzech Polaków na 30 miejsc oraz w Radzie Pracodawców – brak miejsc. Bardzo ważnym aspektem działań izby było ustawodawstwo przemysłowe, które

wymagało pilnego uregulowania przez państwo w taki sposób, aby sprzyjało powstawaniu nowych zakładów przemysłowych, a w efekcie przyspieszało proces industrializacji kraju [Mianowski 1912, s. 112]. Zgodnie z tym przekonaniem samorząd gospodarczy podjął działania na rzecz ustawodawstwa przemysłowego, a zwłaszcza w zakresie wywłaszczeń na cele przemysłowe.

Rolą samorządu gospodarczego było opiniowanie projektów ustaw odnoszących się do przemysłu w Galicji. Jednym z projektów była ustawa o spółkach akcyjnych z 1898 r. Krakowska izba powołała komisję, w której skład wchodziłi radcy i rzeczoznawcy, którzy zajęli się omawianiem kwestionariusza przekazanego przez Ministerstwo Sprawiedliwości [Kargol 2003, s. 98]. Komisja oceniła, że za sprawą racjonalnego ustawodawstwa akcyjnego przemysł wielu krajów notował intensywny rozwój. Przekazano jednocześnie surową ocenę austriackiego ustawodawstwa akcyjnego. Za zgubny dla tworzenia towarzystw akcyjnych uznano system, w którym rząd udzielał i odmawiał koncesji do prowadzenia spółki w sposób dowolny. Zdaniem komisji do powołania spółki nie powinna być potrzebna koncesja Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, a jedynie pozytywna opinia pozostałych resortów. Krytycznie odniesiono się także do systemu podatkowego. Stagnację powodowało wielokrotne opodatkowanie przemysłu akcyjnego. Do podatków tych należały: podatek zarobkowy, podatki krajowe i gminne, podatek osobisto-dochodowy od dochodu towarzystwa akcyjnego wypłacanego w formie dywidendy akcjonariuszom oraz podatek od dochodu z akcji innego towarzystwa. Usunięcie tych barier było głównym warunkiem skutecznego rozwoju spółek akcyjnych. Postulowano o gruntowną reformę ustawodawstwa akcyjnego na wzór niemiecki. Tamtejsze rozwiązania prawodawcze dawały wolność działania towarzystwom akcyjnym oraz nakładały na każdego przedsiębiorcę pełnoprawną odpowiedzialność za jego postępowanie [Kargol 2003, s. 98]. Zainteresowanie samorządu gospodarczego problematyką spółek akcyjnych w przemyśle wyprzedzało ich powstanie w Galicji. Pierwsze przedsiębiorstwa tego typu zostały zorganizowane dopiero w 1906 r. W 1900 r. samorząd gospodarczy opiniował projekt ustawy o popieraniu przemysłu, a w 1903 r. projekt noweli do ustawy przemysłowej [Ziomek 1930, s. 26–27].

Od właściwych postaw finansowych i organizacyjnych zależał rozwój zakładów przemysłowych w Galicji. Za najlepszą formę organizacji dla przedsiębiorstw przemysłowych izba uznała towarzystwo akcyjne. Wynikało to z charakterystyki rynku – zaostrej konkurencji. Tylko tego typu zakłady mogły się utrzymać ze względu na zasięg prowadzonych interesów oraz intensyfikację produkcji i sprzedaży, jak również były w stanie zmniejszyć koszty produkcji i zarządu przypadające na jednostkę wyprodukowanego towaru. Jedna osoba nie mogła dostarczyć wielkich nakładów kapitału na szybką, taną i masową

produkcję. W przypadku produkcji przemysłowej – górnictwa węgla i ropy, przemysłu chemicznego – najważniejszą rolę odgrywały kredyty długoterminowe [Kargol 2003, s. 99].

Jednym z najważniejszych zadań programu przemysłowego samorządu gospodarczego było podjęcie starań o zapewnienie rynków zbytu w kraju oraz za granicą, które wpłynęłyby na systematyczny wzrost produkcji. Problem ten nieustannie towarzyszył działalności samorządu i wiązał się przede wszystkim z wewnętrzną i zagraniczną polityką handlową i celną, natomiast w mniejszym stopniu doceniano i dość rzadko popierano zastosowanie nowości technicznych w przemyśle. Dużą wagę samorząd gospodarczy przywiązywał do rozwoju transportu kolejowego i drogowego, gdyż rozkwit przemysłu w tym okresie był niemożliwy bez nowoczesnej i dobrze rozwiniętej sieci połączeń komunikacyjnych [Ziomek 1930, s. 78].

W polityce przemysłowej izby starały się pełnić rolę łącznika między rządem a sferami gospodarczymi, co wynikało z ich obowiązków statutowych. Przede wszystkim dbano o zaspokojenie potrzeb przemysłu, zwracając się z odpowiednimi życzeniami i ekspertyzami do władz publicznych. Ponadto udzielano informacji, starano się o zniżki taryf lub uzyskanie dostaw. Będąc organizacją terytorialną, izby obejmowały swoją działalnością cały przemysł znajdujący się na ich obszarze działania. Aby skuteczniej wypełniać swoje zadania, dokładnie zapoznawały się ze stanem produkcji przemysłowej, jej warunkami i potrzebami. Przedstawiono raport porównujący stan ekonomiczny Wolnego Miasta Krakowa z jego sytuacją po włączeniu do Austrii. Surowo oceniono rządy zaborców ze względu na brak możliwości rozwoju przemysłu, co było skutkiem braku kapitału i wysokiej stopy procentowej kredytów [Kargol 2003, s. 101].

Z powołanych w Galicji stowarzyszeń przemysłowych wyodrębnić należy stowarzyszenia ogólne i specjalistyczne, a co do zasięgu działania ogólnokrajowe, regionalne i lokalne⁴. Do najważniejszych stowarzyszeń przemysłowych o charakterze ogólnym zaliczyć należy Ligę Pomocy Przemysłowej oraz Centralny Związek Galicyjskiego Przemysłu Fabrycznego. Powołano także stowarzyszenia specjalistyczne, takie jak: Galicyjski Związek Młynów, Galicyjski Związek Piwowarów, Krajowe Towarzystwo Naftowe w Galicji, Towarzystwo Politechniczne we Lwowie oraz Krakowskie Towarzystwo Techniczne.

⁴ Organizacja stowarzyszeń przemysłowych w monarchii habsburskiej opierała się na rozdziale VII ustawy przemysłowej, której tekst ustalony został ustawą z 15 marca 1883 r. i zmieniony następnie częściowo ustawą z 23 lutego 1897, wreszcie znacznie rozszerzony i ustalony ustawą z 5 lutego 1907 r.

3. Centralny Związek Galicyjskiego Przemysłu Fabrycznego

Centralny Związek Galicyjskiego Przemysłu Fabrycznego został utworzony w kwietniu 1903 r. w wyniku uchwały I zjazdu przemysłowego odbytego we wrześniu 1901 r. w Krakowie [Dąbrowski 1901, s. XCI–XCII]. Głównym celem Związku było przestrzeganie wspólnych interesów przemysłu krajowego. Składało się na to przede wszystkim systematyczne reprezentowanie wszelkiego rodzaju interesów przemysłu fabrycznego oraz spełnianie wobec swych członków funkcji organu doradczego, szczególnie w kierunku prawniczym i administracyjnym. Istotne było dążenie do podniesienia poziomu zbytu wyrobów zarówno w kraju, jak i poza krajem, badanie warunków poszczególnych gałęzi przemysłu i inicjatywa do zakładania nowych lub rozszerzania istniejących przedsiębiorstw fabrycznych. Ważne było także organizowanie akcji zbiorowych na rzecz postulatów pojedynczych gałęzi lub całego przemysłu, zbieranie opinii we wszelkich kwestiach dotyczących przemysłu i handlu [*Skorowidz...* 1912, s. 158].

Związek zajmował się działalnością na rzecz poszczególnych jego członków oraz na rzecz pewnych gałęzi lub całego przemysłu. W zakres działalności wchodziły sprawy handlowo-polityczne, takie jak: taryfa cłowa i traktaty handlowe, taryfy kolejowe, taryfy drogowe, sprawy dotyczące poczt, telegrafów i telefonów, administracyjno-prawne – szczególnie stosowanie ustawy przemysłowej, ubezpieczenie robotników od wypadków i na wypadek choroby, skarbowe – podatkowe, uwolnienie krajowych przedsiębiorstw fabrycznych od dodatków autonomicznych do podatków, sprawy dostaw publicznych i prywatnych, eksport krajowych wyrobów, sprawy pomocy kraju dla przemysłu, sprawy kredytu przemysłowego, a także statystyki przemysłowej [*Skorowidz...* 1912, s. 158]. W ostatnich latach doby autonomicznej Związek zajmował się organizacją eksportu galicyjskiego.

Swoje cele Związek realizował poprzez interwencje ustne i pisemne u władz. W memoriałach i petycjach przedstawiano władzom i ciałom doradczym życzenia i zażalenia poszczególnych członków dotyczące ogólniejszych żądań i potrzeb przemysłu galicyjskiego. Związek nie powstrzymywał się przed agitacjami we wszystkich kwestiach dotyczących przemysłu krajowego, a zwłaszcza polityki handlowej, komunikacyjnej i podatkowej [*Skorowidz...* 1912, s. 158]. Związek utrzymywał stały kontakt z władzami, instytucjami i towarzystwami takimi, jak: Krajowa Izba Handlowa i Przemysłowa, Krajowa Komisja do spraw Przemysłowych, Liga Pomocy Przemysłowej, w których zakres wchodziły sprawy przemysłu krajowego. Kontaktował się także z organizacjami przemysłowymi poza krajem, a więc z Centralnym Związkiem Przemysłowców Austriackich. Centralne biuro Związku mieściło się we Lwowie, a ekspozytura biura

w Wiedniu i Krakowie. Dochody Związku zasilane były z wpisowego i rocznych składek członków.

4. Działalność Ligi Pomocy Przemysłowej

Liga Pomocy Przemysłowej powołana została w 1903 r. we Lwowie jako „Biuro reklamy wyrobów krajowych” przy Centralnym Związku Galicyjskiego Przemysłu Fabrycznego, a od 21 września 1904 r. działała pod nazwą Liga Pomocy Przemysłowej. Jako Związek Towarzystw Komitetów Pomocy Przemysłowej obejmowała obszar całego kraju. Zadaniem Ligi Pomocy Przemysłowej było popieranie wspólnych interesów i rozwoju Towarzystwa Pomocy Przemysłowej oraz towarzystw związanych dla obrony i podniesienia krajowego przemysłu, rolnictwa i handlu. Do funkcji Ligi należało:

- powoływanie do życia Towarzystw Pomocy Przemysłowej i innych Towarzystw mających na celu obronę i rozwój krajowego przemysłu, rolnictwa i handlu,

- popieranie rozwoju tych Towarzystw, udoskonalanie ich wewnętrznego ustroju, kierowanie całą ich działalnością za pomocą zaleceń, wskazówek i rad oraz wszelkimi innymi środkami,

- rozwijanie jak najszerzej propagandy na rzecz zbytu wyrobów przemysłu krajowego, z uwzględnieniem przede wszystkim tych artykułów krajowej wytwórczości, które jakością, ceną i innymi warunkami nie ustępują artykułom obcej produkcji, przez popieranie usiłowań zmierzających ku uświadomieniu społeczeństwa o stanie i warunkach rozwoju przemysłu krajowego,

- popieranie starań zmierzających ku obronie wytwórstwa krajowego na zewnątrz oraz tworzeniu korzystnych gospodarczo-politycznych warunków,

- współdziałanie i pomoc w zakładaniu zarobkowych stowarzyszeń i innych krajowych przedsiębiorstw przemysłowych i handlowych,

- zbieranie i ogłaszanie dat statystycznych dotyczących przemysłu krajowego i handlu,

- wydawanie czasopism, katalogów, broszur i innych publikacji na usługi wyżej wymienionych celów,

- organizowanie zjazdów, zgromadzeń i wieców przemysłowych,

- wprowadzenie ogólnej marki ochronnej dla wyrobów krajowych pod nazwą Liga Pomocy Przemysłowej,

- organizowanie tzn. wystaw ruchomych [*Sprawozdanie...* 1911, s. 6–8].

Liga Pomocy Przemysłowej bardzo mocno podkreślała rolę „wystawy ruchomej” w edukacji przemysłowej społeczeństwa galicyjskiego zwłaszcza w małych miasteczkach i wsiach. Oprócz wykładów dla młodzieży szkolnej

i wieców przemysłowych, odbywały się wykłady o przemyśle krajowym. Wystawy świadczyły praktyczne, konkretne usługi należącym do niej firmom. Rozdawano cenniki oraz formularze próbne zamówień [*Skorowidz...* 1912, s. 150]. Liga i jej towarzystwa związkowe organizowały także inne wystawy.

Powstała marka ochronna Ligi Pomocy Przemysłowej, która stanowiła środek ochronny wyrobów krajowego przemysłu przed podszywaniem się zagranicznych wytwórców pod określony wyrób krajowy. Stało się tak, gdyż przeciw podobnym praktykom w obowiązujących ustawach nie było środków zaradczych, wobec czego Liga Pomocy Przemysłowej postanowiła wprowadzić w życie ogólną markę ochronną. „Marka ta urzędowo zarejestrowana i prawnie chroniona, stanowi jedyną praktyczną ochronę wyrobów krajowego przemysłu przed nielojalną konkurencją obcych fabryk, rachujących na łatwowierność ogółu konsumentów” [*Skorowidz...* 1912, s. 151]. Zarząd Ligi Pomocy Przemysłowej udzielał prawa poszczególnym wytwórcom krajowym do używania marki ochronnej Ligi Pomocy Przemysłowej. Oznaczało to prawo do posługiwania się tym znakiem i napisem pod ścisłą kontrolą Ligi. Prawo używania marki ochronnej było udzielane bezpłatnie, lecz warunkiem koniecznym była przynależność do „wystawy ruchomej” [*Skorowidz...* 1912, s. 151]. Nad ochroną marki od ewentualnych nadużyć czuwało Biuro Ligi Pomocy Przemysłowej, jak też poszczególne towarzystwa pomocy przemysłowej i ich organy.

Liga Pomocy Przemysłowej prowadziła seminarium przemysłu domowego. Jego celem było kształcenie nauczycielek szkół ludowych w różnych gałęziach przemysłu domowego nadających się do wprowadzenia na wsiach i w małych miasteczkach. Miało to dać stałe zajęcie i zarobek ludności, zwłaszcza w czasie wolnym od pracy na roli. W kraju przez swą organizację a za granicą przez pośrednictwo Muzeum Eksportowego szukano możliwości zbytu wyrobów przemysłu domowego [*Skorowidz...* 1912, s. 151].

Liga prowadziła wychowanie młodzieży w duchu swych zasad. Na postojach „wystawy ruchomej” nawoływała młodzież do pracy, dawała wskazówki, jak wspierać przemysł przez zakup wyrobów krajowych, i zachęcała do interesowania się przemysłem oraz handlem przez organizowanie tzw. warsztatów studenckich.

By zapewnić przemysłowcom dopływ nowego potencjału ludzkiego, Liga Pomocy Przemysłowej wyszukiwała wśród młodzieży opuszczającej naukę dla braku środków jednostki wykazujące zainteresowanie określonym zawodem przemysłowym lub handlowym i ułatwiała im praktyczną naukę zawodu. Pomocą Lidze służyło również Towarzystwo Pomocy Przemysłowej. Liga udzielała także poparcia osobom starszym pragnącym kształcić się w zawodach przemysłowych i kupieckich. Słuchaczom Politechniki wyszukiwała praktyki wakacyjne, posady; rzemieślnikom organizowała kursy zawodowe, popierała starania o przyjęcie na

specjalne kursy w Wiedniu i za granicą, zakładała spółki wytwórcze i magazynowe, wreszcie wzmacniała podstawy bytu rękodzielnika, przemysłowca i kupca przez organizacje kredytu dla przemysłu i handlu. Było to tworzenie samoistnych wzorcowych instytucji, które, rozwijając się w kraju, służyły za wsparcie dla zainteresowanych sfer przemysłowców i kupców. Były to tzw. spółki fakturowe dostarczające łatwo dostępnego kredytu obrotowego.

Wzrastająca produkcja przemysłowa Galicji wymagała nawiązania bliższych kontaktów przemysłowo-handlowych z zagranicą. Do tego celu powołano Muzeum Eksportowe i Biuro Adresowe. Instytucje te były potrzebne Galicji, ponieważ wiele gałęzi przemysłu zdobywało wewnętrzny rynek dopiero po utrwaleniu swej marki, reputacji i popytu poza krajem. Odnosiło się to w szczególności do bardzo rozgałęzionego, wielostronnego i bogatego przemysłu domowego w Galicji. Muzeum Eksportowe Ligi wносиło oferty, przeprowadzało kalkulacje eksportowe, obliczało cła i taryfy, udzielało informacji kredytowych o eksporterach zagranicznych i eksporterom o producentach krajowych, zbierało materiały do statystyki eksportu galicyjskiego. Muzeum Eksportowe było pierwszym w Galicji zbiorem wzorów krajowej produkcji zdolnej do eksportu mających wskazać krajowym producentom, jakich towarów poszukiwała zagranica. Muzeum Eksportowe połączone zostało ze stałym Biurem Adresowym zaopatrzone w dane adresowe przemysłu krajowego i zagranicznego [*Skorowidz...* 1912, s. 151].

Dzięki poparciu instytucji i materialnemu poparciu Ministerstwa Handlu Liga Pomocy Przemysłowej rozwinęła akcję eksportową. Poważane znaczenie w postępie przemysłu przed wybuchem I wojny światowej miała polityka gospodarcza władz krajowych i miejskich dbająca o kształcenie kadr fachowców w dziedzinie rzemiosła. Wspierała ona działanie Krajowego Instytutu Popierania Rękodzieł i Przemysłu powstałego w 1907 r. [*Bieniarzówna i Małecki* 1997, s. 191].

5. Podsumowanie

W artykule przedstawiono formy instytucji działających na obszarze autonomicznej Galicji oraz pokazano zakres ich funkcjonowania. Dzięki powołaniu Izby Handlowo-Przemysłowej następnie Centralnego Związku Przemysłu Fabrycznego oraz Ligi Pomocy Przemysłowej Galicja poprawiła swoją pozycję rynkową oraz stała się konkurencyjna poza swymi granicami. To właśnie dzięki funkcjonowaniu tych instytucji możliwy był rozwój drobnego handlu i usług małych przedsiębiorców, którzy mieli szanse na prezentację swych produktów oraz świadczenie usług w szerszym zakresie. Oprócz wspomnianych w artykule

instytucji istotną rolę w rozwoju tego regionu odegrał Bank Przemysłowy Galicji utworzony w 1910 r. oraz Krajowy Patronat Rękodziel i Drobnego Przemysłu. Obecność instytucji formalnych na terenie Galicji dała możliwość negocjacji ze stolicą Monarchii Habsburskiej oraz wskazała drogę do rozwoju regionu zaniedbanego i źle zagospodarowanego przez zaborcę.

Literatura

- Bieniarzówna J., Małecki J.M. [1997], *Dzieje Krakowa, Kraków w latach 1918–1939*, t. 4, Wydawnictwo Literackie, Kraków.
- Chmielak A. [2002], *Instytucjonalne podstawy trwałości rozwoju gospodarczego*, WSFiZ, Białystok.
- Dąbrowski M. [1901], *Pamiętnik I Zjazdu Przemysłowego w dniach 18, 19, 20 i 21 września 1901 r. w Krakowie*, nakładem autora, Kraków.
- Gancarczyk M. [2010], *Wsparcie publiczne dla MŚP. Podstawy teoretyczne a praktyka gospodarcza*, C.H. Beck, Warszawa.
- Głąbiński S. [1913], *Wykład ekonomiki społecznej wraz z zarysem polityki ekonomicznej i historią ekonomiki*, Lwów.
- Gorynia M. [2000], *Teoria przedsiębiorstwa w okresie transformacji*, „Ekonomista”, nr 2.
- Kargol T. [2003], *Izba Przemysłowo-Handlowa w Krakowie w latach 1850–1939, dzieje – ludzie – polityka gospodarcza*, „Historia Iagellonica”, Kraków.
- Kopycińska D. [2005], *Teoretyczne aspekty gospodarowania*, Katedra Mikroekonomii Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin.
- Mianowski H. [1912], *Przemysł krajowy a krajowe instytucje dla popierania przemysłu*, nakładem autora, Kraków.
- Mianowski H. [1938], *Rola ustawodawstwa przemysłowego w rozwoju rzemiosła z uwzględnieniem aktualnych tendencji nowelizatorskich*, nakładem autora, Kraków.
- Skorowidz przemysłowo-handlowy Królestwa Galicji [1912], Izba Przemysłowo-Handlowa, wyd. II, Lwów.
- Sprawozdanie z działalności „Ligi Pomocy Przemysłowej”* [1911], za okres od 1 stycznia 1910 do 30 czerwca 1911, Liga Pomocy Przemysłowej – Drukarnia Polska, Lwów.
- Wojtyna A. [2002], *Nowe kierunki badań nad rolą instytucji we wzroście i transformacji*, „Gospodarka Narodowa”, nr 10.
- Zachuta L., Zdebski A. [2000], *Izba Przemysłowo-Handlowa w Krakowie 1850–2000*, Monografia jubileuszowa z okazji 150 rocznicy powstania Izby Przemysłowo-Handlowej w Krakowie, *Wstęp*: T. Szczypinski, Kraków.
- Ziomek M.J. [1930], *Życie gospodarcze w okręgu krakowskiej Izby Przemysłowo-Handlowej 1850–1930*, Izba Przemysłowo-Handlowa, Kraków.

Institutional Forms to Promote Galicia's Industrial Development in the Era of Autonomy

(Abstract)

New Institutional Economics is a theory that was cited in the revocation of Galician industrialisation in the era of autonomy. Galicia was a poor area neglected and deprived of organisational structures. The occupying power left the region without the prospect of using the potential of either the people or organizations. However, analysing the region in economic terms, particularly from the point of view of institutions, we see what an important role they played in shaping Galicia's industry. The formal institutions created craft, trade and small-scale industry that caused the region to develop. The article outlines the activity of nationwide industrial associations.

Keywords: New Institutional Economics, industrialisation, nationwide industrial associations, organisational structure, institutions.